

wikkelen zich twee afzonderlijke gedeelten, het een bevattende de opzichterswoning en het andere de vergaderkamer van Gecommitteerden. Beide voegen zich in de plaatsing van hun vlakken naar de samengestelde massa van de kerk, teneinde deze in haar werking te ondersteunen. De topgevelwand van de woning is een voortzetting naar beneden van den grooten afsluitgevel naast het hoogopgaande koor, waardoor het muurvlak zich breder uitspreidt. De leegte ter plaatse van de aansluiting van kooromgang met dit muurvlak wordt gevuld door het volume van de vergaderkamer, dat den overgang eenigszins verzacht. De kapelvorm, ontstaan uit de hoeken van het koor, vormt eenzelfde contrast met de woningpartij als op grooter schaal het koor met het transept. Eenzelfde contrast, of wil men overeenkomst, is ook in den vorm van afdekking en goten. Naar boven toe is gestreefd naar een betrekkelijk nauwe aansluiting met het bestaande gebouw, naar een vervloeiing, van het nieuwe werk in het oude, terwijl naar beneden toe het nieuwe meer vrij spel gelaten is. Langs de sterke verticale lijn van den verwarmingsschoorsteen ontsnapt echter dit element van het nieuwe naar boven hoog uit boven de pijlers, die de verminking door een vorig geslacht juist bijtijds te boven zijn gekomen. Thans rusten deze steunbeeren weer op hun oorspronkelijke fundamenten, niet langer bedreigd door de trillingen van het moderne verkeer.

Volgens een gedenksteen, geplaatst in het koor, is in de jaren 1855–1863 het kerkgebouw uitwendig geheel hersteld en in 1878 en 1879 werd het inwendig „zeer vervallen zijnde, in den oorspronkelijken schoonen stijl en toestand teruggebragt”. Aan die uitwendige „herstelling” dankt de groote kerk het levenlooze aanzien, gevolg van een achtjarige periode van cementverkwisting. Het is niet meer na te gaan, of inderdaad het zandsteen van profielen en lijsten overal zoo verweerd en verbrokkeld was, dus ook de kerk uitwendig zoozeer vervallen, dat de toegepaste methode het eenige middel tot behoud was, of dat juist de, bij het verwijderen van de cementlaag, geconstateerde beschadigingen deel uitmaken van deze herstellingsmethode. Indien men destijds hiermede het voornemen had de kerk ook uitwendig